

İKTİSAT VE YÖNTEMLERİ ÜZERİNE*

İbrahim TANYERİ

(Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisat Bölümü, 06532, ANKARA)
ibrahim@hacettepe.edu.tr

Özet:

Bu makale iktisatın konusunu ve kullandığı yöntemleri inceleyip değerlendiren bir makaledir. Birinci bölümde iktisatı mübadele ilişkileri ile sınırlandıran iktisadi statik ve mübadele ilişkilerine ilişkin bilgi üretiminde kullanılan *a priori* aksiyomatik yöntem irdelenmektedir. İkinci bölümde sermaye birikimine bağlı olarak tedrici bir değişme süreci içinde olan ekonomiyi bir bütün olarak ele almak yerine parçalara ayıran ve bu parçalar içinde daha gevşek bir akıl yürütme biçimini benimseyen kısmi teorik yöntemler incelenip değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise, sermaye birikimi ve iktisadi gelişmenin iktisadi dinamiği ve *a posteriori* tümevarım yöntemleri olan istatistiksel ve tarihsel yöntemler irdelenmektedir.

Abstract:

On Economics and Its Methods

This paper discusses and evaluates the scope and methods of economics. The first section discusses economic statics which limits the scope of economics with exchange relations and *a priori* axiomatic method. The second section of the paper deals with an economy experiencing a gradual capital accumulation process. In this section partial theoretical methods which use looser forms of axiomatic method are analyzed. In the third section, economic dynamics of capital accumulation and economic development and *a posteriori* statistical and historical methods are discussed and evaluated.

---

* Prof. Dr. Halime Oygur'un aziz anısına.

Anahtar Sözcükler: *A priori* aksiyomatik, kısmi teorik, istatistiksel ve tarihsel yöntemler.

Keywords: *A priori* axiomatic, partial theoretical, statistical and historical methods.

GİRİŞ

Bu makalenin amacı iktisatın konusu ve yöntemleri arasındaki ilişkileri irdeleyip değerlendirmektir. İktisatın konusunun belirlenmesi hangi somut olguların iktisadi olgular olarak kabul edileceğinin belirlenmesi anlamına gelir. Araştırma alanına dahil edilecek olguların belirlenmesi bilimsel analiz öncesi bir düşünce etkinliğini gerekli kılar. Bilimsel analiz öncesinde gerçekleştirilen düşünce etkinliği bizden önceki araştırmacıların çalışmalarından ve bilim adamının dünya görüşünden esinlenen bir etkinliktir. Schumpeter bilimsel analiz öncesi düşünce etkinliği ile her bilim adamının bir “preanalitik vizyon” oluşturduğunu belirtir (Schumpeter, 1954: 41-42). İktisatçıların sahip oldukları preanalitik vizyonlar bir yandan araştırma konusunun sınırlarının belirlenmesini öte yandan araştırmalarda kullanılan akıl yürütme biçimlerini, uyguladıkları yöntemleri ve araştırma sonucunda ulaşılabilecek genellemeleri önemli ölçüde etkiler.

Toplumsal hayatın ayrılmaz bir bütün olduğu kabul edilirse bağımsız ve özerk bir iktisadi alandan söz edilemeyeceği ileri sürülebilir. Ancak iktisadi araştırma yapmak isteyen bir bilim adamı, ayrılmaz bir bütün olan toplumsal hayatı soyutlama yolu ile yapay bir biçimde olsa bile ayırabilir. Böylece saf iktisadi olgulardan oluşan bir iktisadi alan oluşturulabilir. Soyutlama süreci sonucunda ortaya çıkacak olan iktisadi alan mümkün olduğu ölçüde düzene sahip olacak biçimde oluşturulmaya çalışılır. Zira belli bir araştırma alanı ancak belli bir düzene sahip ise varlığını sürdürebilir (Shionoya, 1997: 34). Belli bir düzene sahip olan bir araştırma alanı oluşturmak ve bu alana ait olguları açıklayan düzenlilikleri bulup teoriler üretmek bilgi sahibi olmak yaratıcı bir soyutlama ile mümkündür. Bu bağlamda iktisadi olgulara ilişkin bilgi sahibi olmak için çaba harcayan iktisatçı da iktisadi hayatın sonsuz karmaşıklığını ve değişkenliğini aşarak bu sonsuz karmaşıklık ve değişkenlik içinde düzeni yakalamaya ve düzenliliklere ilişkin genellemeler yapmaya ve teoriler üretmeye çalışır (Loasby, 1983: 109).

İktisatın konusu ve araştırma alanı, tarihsel zaman içinde ortaya çıkan iktisadi olaylara ilişkin eşsiz, biricik ve tekil bir süreç olarak kabul edilebilir (Schumpeter, 1954: 12-13). Tarihsel zaman içinde oluşan tekil bir sürecin sonuçları olarak ortaya çıkan iktisadi olaylar iktisadi hayatın karmaşık ve sonsuz değişkenliğe sahip bir araştırma alanı olmasına yol açar. Böyle bir araştırma alanı olan ekonominin mutlak ve mükemmel bilgiye imkan vermeyen ve belirsizliklerle dolu bir açık iktisadi sistem olduğu söylenebilir (Dow, 1990: 146). Ancak açık bir sistem olan ekonomi veya iktisadi sistem içindeki değişkenlerin bir birinden tamamen bağımsız olduklarını, ekonomi hakkında hiçbir genelleme yapılamayacağını ve iktisadi olaylara ilişkin genel bilgiler edinilemeyeceğini söylemek mümkün değildir (Klappholz ve Agassi, 1959: 72-73).

Açık bir sistem olarak sonsuz değişkenliğe ve karmaşıklığa sahip olan ve deney yapmaya imkan vermeyen bir araştırma alanı oluşturan ekonomi hakkında bilgi üretmenin çeşitli yolları vardır. İktisadi hayat ve olaylar hakkında genellemeler yapmak ve bilimsel bilgi üretmek amacı ile iki farklı düşünce tarzı benimsenebilir (Dow, 1985: 11-17). Cartesian-Euclidean düşünce tarzı adı verilen birinci düşünce tarzı; tanım olarak doğru olan, açık ve kendiliğinden bilinen aksiyomlardan hareketle, tümdengelim mantığını kullanarak ekonomi hakkında üretilen çeşitli teoremler yolu ile bilimsel bilgi elde edilmesine imkan veren bir düşünce tarzıdır. Bu düşünce tarzında matematik kullanımı, bilimsel saflığa ulaşmanın zirvesi olarak kabul edilir. Cartesian-Euclidean düşünce tarzının yöntemi a priori aksiyomlara dayalı tümdengelim yöntemidir. Bu düşünce tarzı mükemmel bir matematiksel-mantıksal sistemin kurulmasına imkan sağladığı için estetik olarak daha çekici bir yöntemdir ve bu nedenle daha çok kabul görür. Ancak matematiksel-mantıksal mükemmelliğe ulaşma imkanı sağlayan bu düşünce tarzı, bilgi üretimi için açık olan bir sistemi kapatmak zorunda kalır. *A priori* aksiyomatik mantığın kapalı sistem idealinden etkilenen her çeşit düşüncenin Cartesian-Euclidean düşünce tarzı içinde yer aldığı kabul edilir.

Babil düşünce tarzı adı verilen ikinci düşünce tarzına göre hatasız ve su geçirmez aksiyomlar oluşturmak genel olarak imkansızdır. Böyle olunca tümdengelim dayalı akıl yürütme zincirinin her halkasında aksiyomlardan kaynaklanan hatanın katlanarak artacağını söylemek mümkündür. Böyle bir durumda aksiyomatik mantığa dayalı akıl yürütme biçimi yanında farklı bir akıl yürütme biçiminin kullanılması da gerekli olabilir. Babil düşünce tarzı bilgi üretiminde aksiyomatik mantık kullanımının her zaman uygun bir yol olmayacağını ileri sürer. Ancak bu durum bilgi üretiminde her türlü akıl yürütmenin ve mantıksal yaklaşımın reddedilmesi anlamına gelmez. Bu düşünce tarzı, belirli bir konuyu veya belirli bir sorunu farklı başlangıç noktalarından hareketle ele alıp kısmi teorik yaklaşımlar diyebileceğimiz yaklaşımları benimseyerek incelemeye çalışır. Böylece incelenen soruna ilişkin bilgi üretip sorun hakkında bir resim oluşturmaya gayret eder. Kısmi teorik yaklaşımlarda her bir akıl yürütme zinciri belirli ve farklı bazı aksiyomlardan başlatılabilir. Ayrıca bir akıl yürütme zincirinin aksiyomları başka bir akıl yürütme zincirinin sonuçları da olabilir (Dow, 1990: 146). Bu düşünce tarzı bilgi üretilmek istenen sistemin parçalara ayrılmasını, *a priori* akıl yürütmenin kısmi sistemler içinde yapılmasını, gerektiğinde sağduyuya ve olağan dile dayalı olağan bir akıl yürütme (ordinary reasoning) kullanımı ile sınırlı kalarak kısmi bilgi üretimi ile yetinilmesini benimser. Babil düşünce tarzına uygun bir yöntemle elde edinilen bilgilerin estetik olarak daha az çekici olması muhtemeldir. Bu düşünce tarzı, bilgi edinmek istediğimiz sistemin açık bir sistem olduğunu ve bu sistemi kapatarak bilgi edinmenin yaratacağı muhtemel sıkıntılardan sakınmak istiyorsak sistemi alt sistemlere ayırıp *a priori*

aksiyomatik mantık yanında sağduyuya dayalı, olağan bir akıl yürütme biçiminin de kullanılabileceğini savunur. Bu bağlamda açık sistemlere ilişkin bilgi üretilirken daha sınırlı bir rasyonelliğin yeterli olacağı ileri sürülür. Sınırlı bir rasyonelliğe dayalı olarak üretilen bilimsel bilgilerin ise sadece genel eğilimleri yansıtan genellemeler olacağı kabul edilir.

İktisadi faaliyete ilişkin araştırma alanı, hangi olguların iktisadi olgular olarak kabul edileceğine ve kabul edilen bu olguların hangi yüzlerinin ön plana çıkarıldığına bağlı olarak alt bölümlere ayrıştırılabilir. Örneğin Schumpeter iktisadi hayatın farklı yönlerini araştırmak üzere iktisadi olguları; durgun durumu araştıran iktisadi statik, iktisadi değişmeyi araştıran iktisadi dinamik ve iktisadi sosyoloji gibi alt bölümlere ayırmıştır. Bu ayırım sonucu mübadele ilişkilerinin araştırıldığı alan iktisadi statik, sermaye birikimi ve iktisadi gelişmenin araştırıldığı alan iktisadi dinamik ve bir bütün olarak sosyoekonomik ve kültürel gelişmenin araştırıldığı alan iktisadi sosyoloji olarak tanımlanmış ve böylece farklı iktisadi araştırma alanları oluşturulmuştur. Bu farklı araştırma alanlarında kullanılan yöntemlerin de farklı yöntemler olacağı kabul edilmelidir. Böylece bir yandan *a priori* aksiyomatik mantık ve birleştirici güçleri kabul eden bir yaklaşım yöntemi olarak genel teori, öte yandan *a priori* aksiyomatik mantık veya daha sınırlı ve olağan bir akıl yürütme yöntemi benimsenerek oluşturulan kısmi teorik yaklaşımlar (Hausman, 1981: 183-184 ve 197; Dow, 1990: 146), ve nihayet öznel ve eşsiz sayılabilecek deneyimlerden hareketle genel eğilimlere ulaşabilmek üzere, *a posteriori* tümevarım yöntemleri olarak istatistik, tarih ve iktisadi sosyoloji yöntemleri oluşturulmuştur (Shionoya, 1997: 33-45).

İktisadi statik, ekonomiyi kapalı bir sistem oluşturacak biçimde soyutlayıp, iktisadi hayatın boyuna tekrarlanan olgularına ilişkin teoremler üretilmesine imkan verecek biçimde tanımlanması ile oluşturulan bir araştırma alanıdır. *A priori* aksiyomatik mantığın ve tümdengelim yönteminin kullanılmasına izin verecek bir biçimde oluşturulan iktisadi statik, kusursuz ve mükemmel teorik analize imkan sağlayan bir araştırma alanıdır.

Yüksek düzeyde bir soyutlama sonucu elde edilen iktisadi statikten, daha somut ve daha karmaşık iktisadi araştırma alanları olan iktisadi dinamik ve iktisadi sosyoloji alanlarına geçildiğinde, boyuna tekrarlanan iktisadi olgular yerine daha az tekrarlanan olgularla ve belki de hiç tekrarlanmayan eşsiz iktisadi olgularla karşı karşıya kalınır. Böylece iktisadın konusu, kapalı bir sistem olarak oluşturulan ve mübadele ilişkileri ile sınırlandırılmış olan iktisadi statikten iktisadi dinamiğin konusu olan sermaye birikimini ve iktisadi gelişmeyi ve nihayet iktisadi sosyolojiyi içerecek biçimde genişletilebilir.

Sermaye birikimi ve iktisadi gelişme ile iktisadi sosyolojinin araştırma alanı içinde yer alan sosyoekonomik, kurumsal ve kültürel gelişme araştırılmak istendiğinde tarihsel zamana ilişkin olguların incelenmesi söz konusu olmaktadır. Böylece kapalı bir sistem olarak oluşturulmuş olan iktisadi statik'in sınırları aşılar. Gerçekte açık bir sistem olan iktisadi hayatı araştırmak üzere soyutlama düzeyi görece olarak daha düşük olan istatistik, tarih ve iktisadi sosyoloji yöntemlerini kullanmak kaçınılmaz bir duruma gelebilir. İktisatın konusu ve yöntemleri üzerine bir deneme olan bu makalenin birinci bölümünde iktisadi statik'in konusu olan mübadele ilişkileri ile bu ilişkilere ilişkin bilgi üretilmesinde kullanılan *a priori* aksiyomatik yöntem veya saf teori yöntemi ele alınıp irdelenecektir. Bu bölümde iktisadi sistemi statik bir kapalı sistem olarak ele alıp aksiyomatik mantığı sistemin bütünü kapsayacak bir biçimde kullanmayı benimseyen ve bu anlamda Cartesian-Euclidean düşünce tarzı içinde yer alan yöntemsel yaklaşım değerlendirilecektir. İkinci bölüm iktisadi statik'i tedrici bir değişme süreci içinde ele alan ve ekonomiyi bir bütün olarak ele almak yerine parçalara ayıran ve bu parçalar veya kısmi sistemler içinde, *a priori* aksiyomatik yöntemini ve gerek duyulduğunda ise olağan bir akıl yürütme biçimini kullanan ve bu anlamda Babil düşünce yaklaşımı sayılabilecek yöntemsel yaklaşımlar irdelenecektir. Üçüncü bölümde iktisadi dinamiğin konusu olan sermaye birikimi ve iktisadi gelişme sürecinin incelenmesinde, *a posteriori* tümevarım yöntemleri olan istatistiksel ve tarihsel yöntemler üzerinde durulacak ve bu yöntemler irdelenip değerlendirilecektir.¹ Makale kısa bir değerlendirme ile sonuçlanacaktır.

1. İKTİSADİ STATİK, A PRIORI AKIL YÜRÜTME VE SAF TEORİ

İktisadi hayata ilişkin çok farklı ve çeşitli olayların sonsuz karmaşıklığı ve değişkenliği karşısında şaşırılmamak mümkün değildir. Sonsuz karmaşıklık ve değişkenlik gösteren iktisadi olaylar hakkında, ancak bazı soyutlamalar yardımı ile genellemeler yaparak bilgi sahibi olabiliriz. Yapılan soyutlamaların düzeyi yeteri kadar yükseltirse mutlak bir düzen içinde çalışan bir araştırma alanı oluşturulabilir. Böyle bir iktisadi araştırma alanı oluşturabilmek için öncelikle iktisadi sistemi, sisteme dışardan verilen bazı başlangıç koşulları ile kapalı bir sistem durumuna getirmek gerekir. Kapalı bir sistem oluşturduktan sonra bu sistem içinde yer alan iktisadi olguları içsel olarak yönlendiren belirli bir insan tipinin ve insan davranışının, yani iktisadi insanın (*homo economicus*) varsayılması gerekecektir (Buğra, 1986: 227-230). Böylece önce bağımsız ve özerk bir araştırma alanı oluşturulacak ve sonra bu özerk araştırma alanında faaliyet gösteren bağımsız ve rasyonel bir iktisadi insan tipi varsayılacaktır. Bağımsız ve rasyonel davranışlara sahip olan iktisadi insanlar, rekabetçi piyasalarda çıkarlarını maksimum kılacak biçimde davranacaklar ve böylece

ekonomide dengeyi sağlayan bir iktisadi düzen kurulmuş olacaktır (Wiles, 1983: 67-69 ; Shionoya, 1997: 36).

Açık bir sistem olduğu için çok karmaşık ve sonsuz değişkenliğe sahip bir araştırma alanı olan iktisadi hayat hakkında evrensel geçerlilikte önermeler yada bilimsel yasalar üretilmesi, ancak Cartesian-Euclidean düşünce tarzı içinde yer alan *a priori* aksiyomatik mantığın tercih edilmesi ile mümkündür. *A priori* aksiyomatik mantık ve tümdengelim yöntemi, iktisadi sistemin kapatılmasını ve yapay olarak bazı olguların iktisat dışı sayılmasını gerekli kılar. Bu bağlamda bir yandan teknoloji düzeyi ile zevk ve tercihler öte yandan faktör donanımı ve bölüşümü iktisadi araştırma alanının dışına itilir ve “dışsal” değişkenler veya analizin *parametreleri* olarak kabul edilirler (Klappholz & Agassi, 1959: 60-61; Shionoya, 1997: 33-37). Böylece düzen içinde çalışan bir araştırma alanı oluşturulmuş olur. İktisadi hayatın bağımsız ve özerk bir araştırma alanına dönüştürülmesi ve iktisatın konusunun *saf iktisat* (pure economics) olarak sınırlandırılması güçlü bir soyutlama ile sağlanır. Örneğin Schumpeter saf iktisatın araştırma alanının, mallarla mallar arasındaki ilişkiler olarak tanımlanan “mübadele ilişkileri” ile sınırlandırılması gerektiğine işaret etmiştir. Mübadele, üretim ve tüketim dahil her türlü iktisadi davranışı içeren ve iktisadi sistemi bir arada tutan bir bağlaça benzetilebilir (Schumpeter’den aktaran Shionoya, 1997: 131). Genel yasaların birbirine bağladığı bir gerçekler bütünü varlığını sağlamak, bağımsız bir bilim alanının oluşturulması ile mümkün hale getirilebilir (Buğra, 1989: 76). Saf iktisat, konusu mübadele ilişkileri ile sınırlandırılarak bağımsız ve özerk bir araştırma alanı olarak oluşturulurken; metafizik, psikolojik, politik, sosyal ve tarihsel araştırma alanları ile olan bağlarının koparılması gerekli olmuştur. Böylece saf iktisat bir ahlak bilimi ve hatta bir sosyal bilim olmaktan uzaklaştırılmış ve politik iktisata göre daha dar ve daha özel bir araştırma alanı ile sınırlandırılmıştır (Shionoya, 1997: 125). İktisat maddi refahın kaynağı olan üretim, bölüşüm ve mübadele ile ilgilenen bir bilim olmak yerine sadece mübadele ilişkileri ilgili bir bilim durumuna gelmiş ve ‘alternatif kullanım alanları olan kıt araçlarla amaçlar arasındaki ilişkiler olarak insan davranışlarını inceleyen bir bilim’ (Robbins, 1935: 16) olarak tanımlanmıştır.

Mübadele ilişkilerinin araştırıldığı bir bilim alanı olarak saf iktisat, mantıksal açıdan kendi kendine yeten bir alan olarak oluşturulduğu için özerk ve bağımsız bir bilim alanıdır. Kapalı bir sistem oluşturmanın dışsal koşulu sistemin dış etkenlerden tecrit edilmesi, içsel koşulu ise sistem içindeki karar birimlerinin tutarlı bir biçimde davranmasını sağlamak olmaktadır (Chick&Dow, 2001: 706-707). Dış etkenlerden tecrit edilerek oluşturulan saf iktisat alanında, belirli özelliklere ve tutarlı davranışlara sahip bir insan tipine, iktisadi insana gerek duyulur. İktisadi insan, davranışları mal mübadelesi ile sınırlanmış rasyonel bir insandır. Rasyonellik, çıkarını maksimum kılacak

biçimde davranmak olarak tanımlanır. Böylece Cartesian-Euclidean düşünce tarzının yöntemi olan *a priori* aksiyomatik mantık kullanımına imkan sağlayan bir araştırma alanı olarak mübadele ilişkileri ile sınırlandırılmış olan saf iktisat ve mübadele ilişkilerini yönlendiren bir insan tipi olarak iktisadi insan yaratılmış olur (Shionoya, 1997: 34-36). Aksiyomatik mantık ve tümdengelim yönteminin kullanımını mümkün kılan saf iktisat alanı oluşturulup bu alanda düzen içinde boyuna tekrarlanan ilişkilerin varlığını sağlayacak olan bir iktisadi insan varsayılınca, ekonomide ihtiyaç duyulan veya istenen ve üretilen mal ve hizmetlerin denge miktarları ile denge fiyatlarının nasıl belirlendiğini mantıksal-matematiksel olarak ispat eden saf bir teori olan *genel denge teorisinin* oluşturulması mümkün hale gelir.

Sermaye birikimi, yenilikler ve teknolojik gelişme ile sürekli bir değişmeye açık olan iktisadi hayatı özerk ve bağımsız bir bilim alanı oluşturabilmek için iktisadi statik ve saf iktisat ile sınırlandırmak iktisatı mantıksal-matematiksel bir bilim düzeyine yükseltmek anlamına gelir (Kornai, 1971: 8). Bu bağlamda saf iktisat, içinde yaşadığımız iktisadi hayattan kopartılarak oluşturulan soyut bir araştırma alanı olarak görülmelidir. İktisat içinde yaşadığımız gerçek iktisadi hayata ilişkin görgül (emprical) bir araştırma alanı ve bu alana ilişkin görgül bir bilim olarak kabul edildiği sürece iktisatçıların ‘gerçek’ iktisadi hayattan soyutlama ile kopartılıp oluşturulan ‘saf iktisat’ ve ‘teori’ ile yetinmemeleri gerekir. Zira saf iktisat teorisi soyut bir araştırma alanına ilişkin mantıksal bir yapıdan başka bir şey değildir (Schumpeter’den aktaran Shionoya, 1997: 127). Bu bağlamda Marshall’ın da benzer düşüncelere sahip olduğu görülmektedir.

“Bana göre ‘Teori’ esastır. Hiç kimse teori olmadan iktisadi sorunları gerçekten kavrayamaz. Fakat soyut, genel veya ‘teorik’ iktisatın ‘tam ve gerçek’ iktisat olduğu düşüncesi gibi korkulması gereken başka bir düşünce tasavvur edemiyorum. Teori esas olmakla birlikte tam ve gerçek iktisatın sadece küçük bir parçasıdır” (Marshall, 1902: 437).

Saf teori mantıksal tutarlılığa sahip bir ‘genel denge teorisi’ oluşturabilmek için, dinamik ve değişmeye açık olan iktisadi hayatı, yaptığı soyutlamalarla statik ve değişmeyi dışlayan kapalı bir sistem durumuna getirmek zorunda kalmıştır. Böylece iktisadi hayat, sürekli olarak ve değişmeden tekrarlanan olgulardan ibaretmiş gibi kavramsallaştırılmıştır. Ancak iktisadi hayat boyuna ve değişmeden tekrarlanan iktisadi olgular yanında tekrarlanmayan, yeniliklere açık, eşsiz ve biricik olan ve bu anlamda “olağanüstü” sayılabilecek olgulara da sahiptir. İktisadi gelişme ve değişmeye yol açan ve sermaye birikimi süreci içinde gerçekleştirilen yenilikler ile teknolojik gelişme değişmeden boyuna tekrarlanan olgular dışında sayılması gereken olgulardır. Bu nedenle statik saf teorisinin iktisadi değişmeyi ve

yenilikleri açıklama gücüne sahip olduğu söylenemez. Buna rağmen saf teorinin varsaydığı düzen ve denge oluşturucu güçlerin, iktisadi değişme süreci içinde bile varlıklarını sürdürdükleri söylenebilir. Mantıksal tutarlılığa sahip bir yapı olarak saf teorinin ön plana çıkardığı olgular ekonominin dengeleyici ve uyum sağlayıcı mekanizmasının çalışmasını sağlayan olgulardır. Bu tür olguların iktisadi hayat içinde kendilerini güçlü bir biçimde duyurduklarını kabul edebiliriz. Bu bakımdan iktisadi hayatın dengeleyici ve uyum sağlayıcı ilişkilerini açıkça ortaya koymak üzere oluşturulan mantıksal bir yapı olarak saf teori karmaşık ve sonsuz değişkenliğe sahip olan iktisadi hayatı anlamak için başvurulması gereken ilk ve en önemli bir bilimsel yöntem olarak kabul edilmelidir (Shionoya, 1997: 128-130). Schumpeter ile Marshall'ın 'Teori'yi esas kabul etmelerinin anlamı da bu olsa gerekir.

İktisadi hayata ilişkin evrensel ilkeleri ve bilimsel yasaları ortaya koyabilmek için aksiyomatik mantığı esas alan bir yapı kurulmasına izin veren bir iktisadi araştırma alanının oluşturulması ve bu araştırma alanında tutarlı ve rasyonel davranışlara sahip olan iktisadi insan tipinin varsayılması, teorik bilgi üretiminin olmazsa olmaz koşuludur. Soyutlamalar ile oluşturulan araştırma alanına ilişkin bilimsel yasaların tümdengelim yöntemi kullanılarak bulunması mümkün olmaktadır. İktisat deney yapmaya imkan vermediği için mantıksal tutarlılığa sahip kapalı bir iktisadi sistem ancak zihinsel planda oluşturulabilir. Zihinsel olarak oluşturulan kapalı bir iktisadi sistem ise aksiyomatik mantık kullanımına ve teoriler üretilmesine imkan sağlamaktadır.

Mübadele ilişkileri ve etkin kaynak tahsisi sorunu ile sınırlandırılmış olan saf iktisat alanı, kapalı bir iktisadi sistem olarak oluşturulduğu için tümdengelim yönteminin uygulanmasına ve bu alana ilişkin teoriler ve bilimsel yasalar üretilmesine imkan verir. Saf iktisat alanı iktisadi sayılan olguları soyutlamalar yolu ile sınırlandırarak oluşturulan bir alandır. Bu nedenle analiz aksiyomlarını, başlangıç kabullerini ve gerekli varsayımlarını açıkça yapıp tümdengelim yöntemini hatasız olarak uygulayabilmek açısından matematiksel yöntemleri tercih eder. İktisadi değişkenler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkileri fonksiyonlar sistemi ile daha kolayca formüle edilebilir. Örneğin mübadele ilişkilerinden hareketle etkin kaynak tahsisi sağlanması için gerekli koşulları ortaya koyan genel denge teorisi karşılıklı bağımlılık ilişkilerini gösteren bir fonksiyonlar sistemine dayalıdır. Bu fonksiyonlar sistemi; bireysel tüketicilerin bütçe denklemlerinin sınırlaması altında, zevk ve tercihlerinden hareketle elde edilen fayda fonksiyonlarının maksimizasyonu sonucu bulunan talep fonksiyonları ile üreticilerin teknoloji düzeyi ve maliyet fonksiyonlarının sınırlaması altında üretim ve kar maksimizasyonu sonucu bulunan arz fonksiyonları kullanılarak elde edilen arz-talep eşitlikleri piyasalarda genel dengeyi belirler. Bireyler sahip oldukları üretim faktörlerinin miktarı ile zevk ve tercihleri tarafından sınırlandırılmış bir alanda seçim kararları alırken üreticiler

teknoloji düzeyinin sınırlaması altında seçim kararları alırlar. Üretim faktörlerinin miktarı ve bölüşümü, zevk ve tercihler ve teknoloji düzeyi veri alınan dışsal değişkenlerdir ve iktisadi sistemin dış koşullardan tecrit edilmesini sağlar. Rasyonel seçim kararları alan iktisadi insan etkin kaynak tahsisi için gereken içsel koşulu sağlar. Böylece etkin kaynak tahsisinin çözümüne imkan sağlayan kapalı bir iktisadi sistem zihinsel olarak oluşturulmuş olur (Shionoya, 1997: 130-131; Özel, 2001: 28-30).

Aksiyomatik mantık kullanımı ile elde edilen teoriler kesin olma, saydam olma ve kesin ispat olma gibi özelliklere sahiptirler. Teorik formel yöntemler, bulanıklığı ve belirsizliği ortadan kaldırdığı için benimsenirler. Ancak bulanıklık ve belirsizlik sadece teorinin içinde ortadan kaldırılmıştır. Teorinin araştırma nesnesi ile araştırma verilerinde mevcut olan bulanıklığın ve belirsizliğin ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir (Chick, 1998: 1860-1864 ; Chick&Dow, 2001: 706-707).

A priori aksiyomatik akıl yürütme bizi mutlak durgunluğa götüren statik bir ortamda ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerini ön plana çıkaran bir genel denge yaklaşımı içinde yapılabileceği gibi, karşılıklı bağımlılık ilişkilerini, diğer şeyler aynı (*caeteris paribus*) varsayımı ile, ihmal eden ve genel denge teorisinde olduğu gibi eşanlı bütünsel bir sistemi çözmek yerine belirli ve kısmi bir iktisadi sorunu ele alıp bu sorunu, sürekli olarak bozulup yeniden oluşan ve görelî bir durgunluğa imkan veren kısmi teorik yaklaşımlar kullanılarak çözmek de mümkündür. Bu tür teorik yaklaşımlar; iktisadi değişmeyi dışlamayan, iktisadi değişmeyi sistemi parçalara ayırarak ve ilgilendiğimiz kısım dışında kalan kısımlarda hiçbir şeyin değişmediğini varsayarak çözümlenmeye imkan sağlayan yaklaşımlardır. İktisadi hayatı mutlak bir durgunluk içindeymiş gibi düşünmek ve kavramsallaştırmak, teorik mükemmellik için kaçınılmaz görünse bile, mutlak durgunluğa dayalı bir yaklaşım iktisadi değişmeyi dışladığı için bizi ‘iktisadi gerçek’ten çok fazla uzaklaştırır. Marshall’ın da işaret ettiği gibi “...’mutlak durgunluk’ anlamsız bir terimdir ve statik sorunlar görelî durgunluk ile ilgili” sorunlardır (Marshall, 1898: 312). Bu nedenle mutlak bir durgunluk yaklaşımı yerine, görelî bir durgunluğa imkan veren kısmi teorik yaklaşımlar da iktisadi analizde yaygın olarak kullanılan yaklaşımlardır. Bu nedenle görelî durgunluk çözümlenmelerine imkan veren ve iktisadi sistemi parçalara ayırıp analiz yapan bu yaklaşımları inceleyip değerlendirmeye başlayabiliriz.

2. GÖRELİ DURGUNLUK ve KISMİ TEORİK YÖNTEMLER

İktisat mübadele ilişkileri ile sınırlandırıldığında; tek amacı alternatif kullanım alanları olan kıt araçları, amaçlarına ulaşmak için rasyonel davranışları

ile en etkin bir biçimde kullanmak olan bir iktisadi insan tipi kaçınılmaz duruma gelir. Ancak kıtlığın insanlar üzerinde yarattığı baskıyı azaltabilmek için insanlar kıt araçları etkin bir biçimde kullanma çabası yanında yeni iktisadi araçlar, yeni amaçlar ve yenilikler arama çabası içinde olacaklardır. Zira hemen her toplumda insanlar; mevcut koşullar içinde veya mevcut koşulları aşarak, gelirlerini arttırmak ve iktisadi durumlarını iyileştirmek gayreti içinde bulunan sosyal varlıklardır. Bu nedenle insanı sadece parasal kazanç peşinde koşan pasif ve mekanik bir kimse durumuna indirgeyen iktisadi insan tipi yüksek düzeyli bir soyutlamadan başka bir şey değildir (Marshall, 1969: v). İnsanların iktisadi sürecin gerçek bir eyleyeni (agent) olmalarına neden olan şey, iktisadi durumlarını iyileştirmek için sürekli arayışlar içinde olan sosyal varlıklar olmalarıdır (Georgescu-Roegen, 1967: 105). Onun içindir ki bireysel ve toplumsal çabaların refahın maddi ihtiyaçlarının elde edilip kullanılmasıyla çok yakından ilgili yönlerini inceleyen iktisatın (Marshall, 1969: 1) ilgilendiği insanlar da "...değişmeye ve gelişmeye yönelmiş insanlar" (Marshall, 1969: xiii) olarak tanımlanır.

İktisadi durumlarını iyileştirmek için sürekli arayışlar içinde olan, bu bağlamda pasif ve mekanik bir insan olmaktan çok iktisadi faaliyetin gerçekleşmesinde faal bir eyleyen olarak değişme ve gelişmeye dönük faaliyetler içinde yer alan insanoğlu; bir yandan mevcut kıt kaynakları en etkin bir biçimde kullanmak için faaliyet gösterirken öte yandan yeni mallar üretmek; yeni kaynaklar, yeni üretim teknikleri, yeni pazarlar ve yeni üretim örgütlenmesi biçimlerini bulmak için çaba gösterecektir. Bu niteliklere sahip olan insanların, içinde buldukları iktisadi koşulları sürekli olarak değiştirmesi ve iktisadi sürecin tekrarlanmayan, tekil ve biricik bir süreç olmasına yol açması kaçınılmazdır. Bu nedenle iktisadi hayatın sürekli bir değişme içinde olacağı açıktır. Sürekli bir değişme içinde olan iktisadi hayatı mübadele ilişkileri ile sınırlandırıp mutlak bir durgunluk içinde ve kapalı bir bütün oluşturacak biçimde tasarlamak ve bütünlüğü sağlayan *a priori* birleştirici güçler (Hausman, 1981: 196; Dow, 2001: 62) bularak bir genel denge analizi yapmak yerine, iktisadi sistemi parçalara ayırarak alt sistemlere bölmek ve sadece bir alt sistemi ele alarak bu alt sistemde ortaya çıkan gelişmeleri çözümlmek bir başka yönetsel yaklaşımdır. Bu yaklaşımlara kısmi teorik yöntemler adı verilebilir. Kısmi teorik yöntemler iktisadi sistemi parçalara bölüp sistemin bir kısmına ilişkin teorik analiz yapan yöntemlerdir. Kısmi teorik yöntemler de iktisadi sistemi parçalara ayırıp ele aldığı parçaya ilişkin çözümlmeler yaparken genel olarak *a priori* aksiyomatik akıl yürütme biçimini benimserler.

İktisadi hayatın sonsuz değişkenliği ve karmaşıklığı içinde düzenlilikler bulmak ve genellemeler yaparak teoriler üretmek için iktisadi sistemi bir bütün olarak ele almak ve bütünün işleyişini açıklayan birleştirici güçler bulmak için yüksek düzeyde *a priori* aksiyomlar gereklidir. İktisadi sistem bir bütün olarak

ele alındığında üretilen malların fiyatlarının, üretim ve istihdam düzeylerinin, gelir bölüşümünün nasıl belirlendiğini ve üretim düzeyinde artışlara yol açan nedenleri birlikte açıklayabilecek bütünlüğe sahip bir 'genel teori' oluşturmak kaçınılmaz duruma gelir. Buna karşılık iktisadi sistemi parçalara ayırıp sadece üretilen malların fiyatlarının, veya sadece üretim ve istihdam düzeylerinin, veya sadece gelir bölüşümünün nasıl belirlendiğini, veya sadece üretim düzeyindeki artışlara yol açan nedenlerin neler olduğunu ayrı ayrı ele alıp incelemek mümkündür. Bu inceleme yapılırken iktisadi sistemin diğer parçalarında hiçbir değişme olmadığı (*caeteris paribus*) varsayılır. Bu varsayım belirli bir iktisadi sorun üzerinde yoğunlaşmayı ve bu sorunu ayrıntılı bir biçimde çözümlenmeyi kolaylaştırır. Kısmi teorik yaklaşımlarda kullanılan *caeteris paribus* varsayımı, incelenen alt sistemde ortaya çıkan değişmelerin diğer alt sistemdeki değişkenleri etkilemediği anlamına gelmez. Yapılan iş, analizi basitleştirip kolaylaştırmak ve sadece ilgilenilen iktisadi sorun üzerinde yoğunlaşmaktan ibarettir (Roncaglia, 1978: 117 ; Eatwell & Milgate, 1983: 6). Kısmi analizlerde belirli bir alt sistemde etkili olan nedenler belirli bir yönde çalışırken bir başka alt sistemde etkili olan nedenler ters yönde çalışıyor olabilir. Bunun içindir ki alt sistemleri birleştiren güçler arayıp bularak genel bir teori oluşturmak yerine kısmi teorik analizler tercih edilebilir (Dow, 2003: 558). Klasik iktisatçıların değer analizinde kullandıkları teorik yöntem, Marshall'ın kısmi denge analizi ile Keynes'in gelir ve istihdam analizi kısmi teorik yaklaşımlara örnek olarak gösterilebilir.

2.1. Klasik İktisatçılar ve Kısmi Teorik Analiz

Klasik iktisatçılar değer veya fiyat analizi yaparken üretimin teknik katsayılarını, malların üretim miktarı ile bileşimini veya fiili talebi ve reel ücret düzeyini veri almışlardır (Eatwell, 1983: 98-99 ; Tanyeri, 2000: 310). Klasik iktisatçıların değer analizi, büyüme analizi ile üretim ve istihdam analizinden bağımsız ve dolayısı ile büyüme, üretim ve istihdam analizinin dışında tutulan bir analizdir. Değer, analiz dışında belirlenen fiili talep, üretimin teknik katsayıları ve bölüşüm paylarına göre belirlenir (Eatwell, 1977: 62-66; Eatwell & Milgate, 1983: 6-7; Tanyeri, 1984: 22-23; Özel, 2002: 148). Demek oluyor ki bölüşüm payları değer analizinin verileridir. Değer analizinden önce ve değer analizinden bağımsız olarak belirlenir. Bu bakımdan klasik iktisatçılar; fiyatları, üretim miktarlarını ve bölüşümü, eşzamanlı denklem sistemleriyle aynı anda ve birlikte çözümleyen bir genel denge teorisi yaklaşımını benimsemezler. Değeri, bölüşümü, üretim ve istihdam düzeyi ile iktisadi büyümeyi çözümlenmek için bir bütün olan iktisadi sistemi parçalara ayırıp alt sistemler oluşturarak kısmi teorik analiz yaklaşımını tercih ederler (Milgate, 1982: 36-40). Bu tür bir yaklaşım değer, bölüşüm, üretim ve istihdam düzeyi ile iktisadi büyüme arasındaki karmaşık ve karşılıklı etkileşimleri reddetmek anlamına gelmez. Değerin belirlenmesinde teknik koşulların, serbest rekabetin, bölüşümün ve üretim ile

istihdam düzeyinin veri alınması, analizi basitleştirip kolaylaştırmak için benimsenmiş yöntemsel bir tercihten başka bir şey değildir. Bu tür bir yaklaşımın, iktisadi sorunu mübadele ilişkileri ile sınırlandıran bir etkin “kaynak tahsisi” sorunu olarak görmek yerine, “zenginliğin üretilmesi ve büyütülmesi” sorunu olarak (Özel, 2002: 149) görmenin kaçınılmaz bir sonucu olduğu söylemek mümkündür.

Klasik iktisatçıların benimsedikleri kısmi teorik analiz yönteminin, zenginliğin üretilmesi ve büyütülmesi sürecinin ortaya çıkardığı dinamik değişimin yarattığı dengesizliklerin çözümlenmesi için daha uygun sayılan bir yöntem olduğunu ileri sürmek mümkündür. Klasik değer analizine göre rekabetin önemli bir görevi iktisadi sistem içinde kar oranlarının eşitlenmesi eğilimini doğuran ve sistemi, sistemin parametreleri ile birlikte, dengeye yönelten güçler üretmektir. Rekabet bir yandan da yenilikler yolu ile sistem içinde kar oranlarının farklılaşmasına ve dengesizlikler üretilmesine yol açar. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse kapitalist bir iktisadi sistem içinde rekabetin ikili bir işlevi vardır. Rekabet, bir yandan kar oranlarının çeşitli üretim alanlarında eşitlenmesi eğilimi yaratarak, sistemi dengeye götürücü bir işlev görürken, öte yandan yenilikler yolu ile iktisadi değişimin gerçekleştirilmesini, maliyetlerin azalmasını ve iktisadi büyümenin devamını mümkün kılan bir işlev görmektedir (Tanyeri, 2000; Özel, 2002: 149-150). Bu nedenle iktisadi sistemi parçalara bölmek ve değer analizinin görece bir durgunluk içinde yapılmasını sağlarken; değer analizini bölüşüm, üretim ve istihdam ile iktisadi gelişme analizinden ayırmak yöntemsel olarak uygun görülmektedir.

Değer analizi yapılırken; üretimin teknik katsayıları, malların üretim miktarı ve bileşimini belirleyen fiili talep ile reel ücret, analizin parametreleri olarak veri alınmakta ve bu parametreler ile rekabete bağlı olarak ortaya çıkan; başat, sistematik ve sürekli uzun dönem güçlerin değer belirlenmesinde etkili olduğu kabul edilmektedir. Geçici ve keyfi sayılan güçler ise sadece kısa dönemde etkili olan ve uzun dönem değer analizini etkilemeyen güçler olarak soyutlanmaktadır. Doğal fiyat veya üretim fiyatları, üretimin teknik katsayılarına, reel ücrete ve rekabet sonucu bütün üretim alanlarında eşitlenen kar oranının üretim maliyetine eklenmesiyle belirlenir. Üretim maliyetinin belirlenmesinde hakim rol oynayan reel ücret ile malların üretim miktarları, analizin parametreleri arasında yer aldığı için, değer analizini bölüşüm analizi ile üretim ve istihdam analizinden ayırmak mümkün olabilmektedir (Eatwell, 1983: 94-95; Özel, 2002: 148; Gram, 2003: 419-420).

Klasik iktisatçıların benimsedikleri kısmi teorik analiz yöntemi bir uzun dönem yöntemidir ve iktisadi sistemin uzun dönem durumlarını çözümlenmeyi amaçlar (M.Milgate, 1982: 10-26). Değer analizinde, değeri belirleyen güçler

analizin parametreleri tarafından belirlenen, uzun dönemde hakim konumda ve etkili olan kalıcı, düzenli ve sürekli güçlerdir. Uzun dönem yönteminde, kısa dönemde etkili olabilen sürekli olmayan, geçici ve keyfi güçler analizde ihmal edilir ve uzun dönem güçlere dayalı olan bir değer teorisi ortaya konur. Uzun dönem durumunda, değerler veya doğal fiyatlar piyasa fiyatlarının yöneldiği sürekli dinlenme merkezleri olarak görülür. Sürekli dinlenme merkezleri olarak görülen doğal fiyatlar, ortalama teknik koşullara bağlı olarak malların üretim maliyetleri üzerinden hesaplanan genel ve tek bir kar oranının, serbest rekabetin çalışması ile, ekonomide üretilen her mal için oluşması ile belirlenen fiyatlardır. Bu anlamda bir malın doğal fiyatı, ortalama sayılacak teknik koşullara göre belirlenen üretim maliyetine eklenen genel ve tekdüze (uniform) bir kar oranına göre belirlenecektir. Klasik iktisatçıların uzun dönem yönteminde çekim merkezleri olarak tanımlanan doğal fiyatlar, teknolojik koşulların değişmesine imkan veren çok daha uzun dönemlerde değişmeye müsait olan görece çekim merkezleridir. Bu bakımdan klasik iktisatçıların uzun dönem yönteminin, mutlak bir durgunluktan çok görece bir durgunluğu öngördüğü söylenebilir.

2.2. Marshall ve Kısmi Denge Analizi

Kısmi teorik analiz yöntemlerinden önemli bir tanesi de, Marshall'ın kullandığı kısmi denge analizi yöntemidir. Sürekli bir değişme içinde, tekil ve biricik bir süreç olan iktisadi süreci anlamak ve anlatmak isteyen Marshall, iktisadi analizinde kullandığı kısmi denge analizi yöntemi ile değişme içinde değişmeyi yakalamaya çalışmıştır. İktisatın görece ve bağımsız bir araştırma alanı olması konusunda taviz verilemez ve teoriden vazgeçilemez olduğunu belirten Marshall, iktisatın sosyal gerçekliğin bütünüyle olan ilişkisine de dikkat çekmekte ve 'gerçekliğin görece niteliğinin gözden kaçmaması gerektiğine' (Buğra, 1989: 85) işaret etmektedir. Gerçekliğin görece niteliğini gözden kaçırmamak için, iktisatçının öncelikle yapması gereken şey, karmaşıklığa ve düzensizliğe yol açan sonsuz denecek kadar çok ve karmaşık nedenlerin iç içe geçmiş sonuçlarını belirli bir düzen içinde ortaya koymak olmalıdır. Bu nedenle *a priori* aksiyomatik akıl yürütme iktisadi analiz için esas kabul edilmelidir. Ancak iktisadi olgular hakkında geniş ve derinlemesine bir araştırma yapılması, bu bağlamda değişmeye yol açan gelişmelerin araştırılması da aynı derecede önemli sayılmalıdır. Zira Marshall'a göre tam ve gerçek iktisata ancak böyle bir yaklaşım sonucu ulaşabiliriz (Marshall, 1902: 437). Değişmenin içinde değişmeyi yakalayabilmek için teorinin esas alınmasını kabul eden Marshall'ın analizinde benimsediği yöntem, mutlak bir durgunluğu öngörmez. Marshall "üretim, tüketim, bölüşüm ve mübadelenin genel koşullarının hareketsiz kaldığı" bir durum olarak tanımladığı durgun durumun (stationary state) "hareket dolu" olduğunu belirtir (Marshall, 1969: 305). Bu nedenle "...durgun durum sermaye birikiminin durduğu mutlak durgunluktan çok

sermaye birikiminin devam ettiği görelî bir durgunluk olarak kabul...” (Tanyeri, 1985: 350) edilir.

İktisadi hayatı bir bütün olarak ele alıp anlamak ve açıklamak için, iktisadi sistemin çalışmasını sağlayan yüksek düzeyde çok genel ilkeler olduğunu kabul etmek gerekir. Aksiyomatik mantık ile iktisadi hayatın bütününi açıklamayı amaçlayan matematiksel genel denge teorisi veya saf teori, bilgi üretimi için önemli ve olmazsa olmaz bir ilk yaklaşım olarak kabul edilebilir. Ancak teorik yaklaşımı genel denge teorisi ile sınırlandırmak doğru değildir. Görelî durgunluğu açıklamak üzere mutlak ve genel bir denge kavramı yerine, sürekli olarak bozulup yeniden kurulan bir kısmi ve eğreti denge kavramı, eşsiz ve biricik olan iktisadi süreci anlamak açısından kullanılması gereken bir denge kavramı olabilir.

Marshall iktisadi sistemi bir bütün olarak incelemek yerine sistemi parçalara ayırıp sadece bir parçayı analiz etmeye çalışan bir yöntemi, ‘kısmi denge analizi’ yöntemini benimsemiştir. İktisadi değişme tarihsel zaman içinde gerçekleştiği için, zaman iktisadi araştırmaları zorlaştıran temel nedendir. Bu zorluğu yenmenin ve iktisadi değişmenin iktisadi analizi zorlaştıran sonuçlarını azaltmanın yolu, iktisadi sistemi bir bütün olarak ele almak yerine parçalara ayırmak ve her parçaya ilişkin sorunları ayrı ayrı çözümlenmek olabilir. Bu bakımdan karmaşık ve sonsuz değişkenliğe sahip olan iktisadi olayları parçalara ayırmak ve her aşamada sadece bir parçayı derinlemesine inceleyerek kısmi çözümlere ulaşmak uygun görülür. Bu kısmi çözümleri birleştirerek sonunda bütün bilmece için aşağı yukarı tam sayılabilecek bir çözüme ulaşmaya çalışmak daha uygun olabilir. Karmaşık ve sonsuz değişkenliğe sahip olan iktisadi olayları parçalara ayırmak, karmaşıklık ve değişkenlik içinde ortaya çıkan ve düzensizliklere yol açan etkenleri kapalı bir kutu içinde tutup *caeteris paribus* varsayımı ile değişmediklerini kabul ederek mümkün olur. Bir gurup eğilimin etkileri incelenirken karmaşıklık ve düzensizlik yaratan etkenler, diğer şeyler aynı varsayımı ile tecrit edilir. Bu varsayımla başka eğilimler ve etkenlerin varlığı inkar edilmez, sadece bu eğilimler ve etkenlerin düzeni bozan etkileri bir süre ihmal edilmiş olur. İlgilenilen sorun alanı daraltıldıkça sorun daha etraflıca ve daha doğru olarak incelenebilir. Bu yaklaşımın iktisadi sistemin karşılıklı etkileşimlerini göz ardı ettiği açıktır. Ancak bu yaklaşım ile daha karmaşık sorunların incelenmesi için bir başlangıç yapmış oluruz (Marshall, 1969: 304). Bunun içindir ki Marshall, *a priori* aksiyomatik yöntemin fonksiyonun birkaç uzun akıl yürütme halkasına dayalı analiz yapmak yerine bir çok kısa akıl yürütme halkasına dayalı analiz yapmak olmalı olduğunu savunur (Marshall, 1969: 638).

Kısmi denge analizini benimseyen Marshall’a göre üretici, kar maksimizasyonuna imkan sağlayan üretim düzeyini gerçekleştirerek kısa dönem

denmesine ulaşır. Ancak kısa dönem dengesi eğreti bir dengedir. Zira kısa dönemde sermaye miktarı sabit olduğu için, üreticiyi uzun dönemde üretim yapmaya sevk edecek düzeyde olan bir normal karın oluşmasına imkan vermeyen ve rant benzeri adı verilen bir sermaye kazancının oluşması mümkündür. Kısa dönem dengesi normal karın altında veya üstünde bir rant benzerine imkan oluşturduğunda, kısa dönem dengesi uzun dönemde sermaye miktarının değişmesine yol açacağı için, bozulup yeniden kurulması gereken eğreti bir denge durumuna gelir. Uzun dönem ise, sermaye birikimine imkan verdiği için çok daha uzun bir zaman aralığında teknolojik değişmeye neden olduğu ölçüde, bozulup yeniden kurulması gereken bir eğreti bir dengeye yol açan bir dönem olarak görülebilir. Böyle ise Marshall mutlak bir durgunluk yerine görece bir durgunluktan ve mutlak bir denge yerine görece bir denge kavramından söz etmektedir.

Marshall'ın kısmi denge analizi yönteminin kısmi analiz yaklaşımları içinde yer alan bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Kısmi denge analizi yöntemi, değişimin içinde değişmeyi yakalayabilmek için geliştirilmiş bir yöntemdir. Mutlak durgunluğu öngören iktisadi statik yerine görece bir durgunluğa imkan veren dönemler yaklaşımı ile, iktisadi değişme süreci içinde sürekli olarak bozulup yeniden kurulan bir denge yaklaşımı olan kısmi denge analizi, Marshall'ın benimsediği ve kullandığı bir analiz yöntemidir.

2.3. Keynes'in Kayan Denge Yöntemi

Keynes'in *Genel Teori*'de ortaya koyduğu gelir ve istihdam analizi temel olarak bir kısa dönem analizidir. Bu analizde işsizliğin geçici ve keyfi güçlerin neden olduğu bir sonuç olarak ele alındığını söylemek kolay değildir. İşsizlik, iktisadi sistemin ekonominin tam istihdam düzeyinde çalışmasını sağlayacak iktisadi güçlerin yokluğundan kaynaklanır. Keynes'in *Genel Teori*'de benimsediği analiz yöntemi, klasik iktisatçılarda ve özellikle Marshall'da olduğu gibi, mutlak bir durgunluğu öngörmez. Keynes'i klasik iktisatçılar ile Marshall'dan ayıran yöntemsel özellik, uzun döneme ilişkin sistematik ve sürekli sayılan ve görece olarak değişmez kabul edilen iktisadi güçlerin ve bu iktisadi güçlere ilişkin beklentilerin değişebilir güçler olduğunun kabul edilmesi ve analizini kısa dönemle sınırlandırmış olmasıdır. Keynes'e göre iktisadi analizin amacı " ...yarı-sürekli veya görece olarak değişmez etkenleri, geçici veya dalgalanan etkenlerden ayırmak ve geçici veya dalgalanan etkenler hakkında mantıksal bir düşünce biçimi geliştirmek"tir (Keynes, 1973: 296-97). Buna rağmen Keynes'in analiz yöntemini klasik iktisatçılar ile Marshall'ın kullandıkları uzun dönem kısmi teorik yöntemin devamı olan bir yöntem olarak kabul edebilir ve Keynes'in yönteminin klasik iktisatçılar ile Marshall'ın yönteminden farklı bir yöntem olmadığını ileri sürebiliriz (Milgate, 1982: 8). Ancak uzun dönem iktisadi güçleri ile bu güçlere ilişkin beklentilerin, kolayca

değişebilir kabul edilmesi, Keynes'in analizinde uzun dönem çekim merkezlerinin bulunmasının engeller. Bunun içindir ki Keynes'in analiz yöntemine 'kayan (shifting) denge' yöntemi adı vermek mümkündür (Keynes, 1936: 293; Kregel, 1976: 215; Asimakopulos, 1989: 17; Tanyeri, 1998: 42).

Zenginliğin artışı ve iktisadi değişme sürecini çalkantılı bir süreç olarak gören klasik iktisadi analizde, kar oranlarının uzun dönemde sektörler arasında eşitlenmesini sağlayan ve bir 'merkeze' doğru çekimi ön plana çıkaran yaklaşımın benimsendiği bilinmektedir. Buna karşılık Keynes'in analizinde, çalkantılı bir süreç içinde belirlenen efektif talebin istikrarsız olduğu, kısa dönemde tam istihdamı sağlamaktan uzak olacağı gibi, uzun dönemde de kar oranlarının sektörler arasında eşitlenmesini sağlamaktan uzak olacağı ileri sürülmektedir. Uzun dönem analizine imkan sağlayan veriler ile bağımsız değişkenler veya parametrelerin ve bu parametrelere ilişkin beklentilerin sürekli olarak değiştiği kabul edilmektedir. Böyle bir ortam, değişimin hakim olduğu bir ortam olduğu için, formel mantık kullanımına uygun bir ortam sayılmaz. Bunun içindir ki Keynes iktisadi analizinin amacının düşüncenin formel ilkelerini uygulanan bir makine veya adil ve uygun olmayan bir yöntem kullanarak sorunlara yanılmaz yanıtlar aramak olmadığını belirtir ve "...iktisat gibi çok karmaşık bir araştırma alanında tamamen doğru olan genellemeler ..." yapma umudunda olmayı pek doğru bulmaz (Keynes, 1936:247). Keynes'e göre amaç, belirli sorunlar hakkında düşünmeyi sağlayan düzenli bir yöntem ile analizi karmaşıklaştıran etkenleri bir bir tecrit ederek geçici ve eğreti bir sonuca ulaştırmaktır. Daha sonra, mümkün olduğu ölçüde, karmaşıklık yaratan etkenlerin muhtemel karşılıklı etkileşimlerini de analize dahil etmek gerekir (Keynes, 1936: 297). Keynes'in analizinde, içsel tutarlılığı sağlamaya çalışan 'tutarlılık mantığı' olarak tanımlanabilecek olan formel mantık yerine, belirli bir deseni (pattern) tanımaya imkan sağlayan ve dışsal tutarlılığa sahip olacak bir insani mantığı, veya sağ duyuya ve olağan dile dayalı bir akıl yürütmeyi, ön plana çıkaran bir yöntemsel yaklaşım (Carabelli, 1988: 135-145; Gerrard, 1992: 12; Chick, 1998: 1862; Davis, 1999: 504; Fitzgibbons, 2000: 129-134) benimsenir.

Keynes'in *Genel Teori*'de ortaya koyduğu gelir ve istihdam analizi, çözümlemeye çalıştığı iktisadi sorunlara mutlak yanıtlar bulmaya çalışan formel mantık yerine sağ duyuya ve olağan dile dayalı bir akıl yürütmeyi ön plana çıkaran yöntemsel yaklaşımı, sürekli değişme içinde olan iktisadi hayatı mümkün olduğu ölçüde anlaşılır kılmaya yönelik bir yaklaşımdır. Keynes iktisadi analizde iki yaklaşım kullanılabileceğini belirtir. İlk yaklaşım statik analiz yaklaşımı diyebileceğimiz bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda iktisadi karar birimlerinin beklentileri değişmez kabul edilir ve tüketim eğilimi ile likidite tercihi ve sermayenin marjinal etkinliğinin, bu beklentilere göre belirlendiği varsayılır. Bu statik yaklaşımda fiilen gerçekleşen sonuçlar, varsayım gereği, uzun dönem beklentilerini etkilemez. İkinci yaklaşım dinamik analiz

yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda beklentisel eğilimler, beklentiler gerçekleşse de gerçekleşmese de, zaman içinde kayarlar. Bu nedenle dinamik bir kayan denge yaklaşımı, otonom etkenler veya cari gerçekleştirmeler beklentilerde değişmeler oluşturuyorsa, benimsenmesi gereken bir yaklaşım durumuna gelir (Davidson & Kregel, 1980: 138).

Genel Teori'de kayan denge yaklaşımına dayalı olan analizin ortaya koyduğu genel sonuçları şöyle özetlemek mümkündür. Değişmeye açık ve çalkantılı bir iktisadi ortamda; psikolojik tüketim eğilimi, sermayenin marjinal etkinliği ve psikolojik likidite tercihi beklentileri gibi hızlı bir biçimde değişebilen beklentilerden etkilenen efektif talep, gelir ve istihdam düzeylerini belirler. Belirlenen gelir ve istihdam düzeyleri genel olarak tam istihdamı sağlayan gelir ve istihdam düzeyleri değildir. Efektif talep tarafından belirlenen istihdam düzeyine karşı gelen işgücü marjinal verimi, ücret düzeyini belirler. Ancak bu durum işgücüne ait bir talep fonksiyonu bulunacağı anlamına gelmez. Öte yandan ücret düzeyi genel olarak işgücünün marjinal zahmetine eşit değildir. Efektif talebe göre belirlenen ücret düzeyi ile üretim düzeyine bağlı olarak belirlenen verimlilik düzeyi ise her sektörde fiilen gerçekleşen kar oranını belirler. Her sektörde belirlenen kar oranlarının eşitlenmesi muhtemel değildir. Zira dinamik bir değişme ortamında, beklentilere bağlı eğilimler sürekli bir değişme içinde olacakları için, ekonomide genel ve tek bir kar oranının oluşması beklenen bir durum değildir.

3. İKTİSADİ DİNAMİK ve A POSTERİORİ AKIL YÜRÜTME: İSTATİSTİKSEL, EKONOMETRİK ve TARİHSEL YÖNTEMLER

İktisadi statik; zevkler, teknoloji düzeyi ve bireylerin sahip oldukları mal ve hizmet miktarlarının veri alınmasını gerekli kılan bir soyutlama ile oluşturulur. İktisatın sınırlarını belirleyen bu parametreleri dışsal veriler olarak kabul etmek belirli analiz amaçları açısından uygun olabilir. Ancak gerçek hayatta bu parametreleri değiştirecek bazı güçler vardır. Bu güçleri psikolojik, teknolojik ve politik güçler arasında sayarak iktisat dışında tutmak her zaman uygun sayılamaz. Bu güçler ilk bakışta psikoloji, teknoloji ve politika alanına ilişkin güçler gibi görünse bile, iktisadi faaliyeti etkiledikleri için ve iktisadi faaliyeti etkiledikleri ölçüde içsel, yani iktisat içi, güçler olarak kabul edileceklerdir. Böyle olunca bu içsel güçler, iktisadi faaliyet alanını soyutlamalarla daraltan parametrelerin zaman içinde değişmelerine yol açarak saf teorik analizin çerçevesini yıkacak ve bizi dinamik iktisadi gelişme ortamına götürecektir (Shionoya, 1997: 37). Dinamik iktisadi gelişme süreci, iktisadi faaliyeti yürütmeye hakim konumda bulunan, olağanüstü yetenek, enerji ve beceriye sahip olan girişimciler tarafından gerçekleştirilen yeniliklere bağlı bir

süreçtir (Shionoya, 1997: 38 ve160). Schumpeter'e göre iktisadi dinamik veya iktisadi gelişme sürecinin motoru yeniliklerdir. Yenilikler; yeni ürünlerin üretilmesi, yeni üretim yöntemlerinin bulunup geliştirilmesi, yeni pazarların, yeni kaynakların ve yeni sınai örgütlenme biçimlerinin bulunması anlamına gelir. Yenilikleri gerçekleştiren girişimciler iktisadi faaliyetin önderleri olarak kabul edilirler. İktisadi statüün sınırlarını yıkan girişimciler, yaratıcı yıkımı gerçekleştiren ve böylece iktisadi değişme ve gelişmeyi başlatan önderlerdir (Shionoya, 1997: 37-38 ve 160-164).

Rekabet sürecinde yenik düşmek istemeyen sermaye sahiplerinin sürekli olarak yenilikler peşinde koşması ve gerçek bir girişimci gibi davranmaları gerekir. Varlıklarını sürdürmek için sürekli yenilikler gerçekleştirmek ve önder girişimciler olmak zorunda olan sermaye sahipleri, iktisadi değişme ve gelişmeyi harekete geçiren kişilerdir. Yenilikler peşinde koşan girişimcilerin davranışlarının temelinde psikolojik, politik ve sosyal nedenler bulunsa bile, girişimcilerin temel amacı maliyetleri azaltmak ve karı arttırmak olduğuna göre girişimci davranışlarının nedenlerini iktisat dışı nedenler saymak pek kolay değildir.

İktisadi değişme ve gelişmeye yol açan yenilikler, statik iktisadi analizin sınırlarını oluşturan parametreler olan zevklerin, teknoloji düzeyinin ve faktör arz miktarları ile faktör sahiplerinin sürekli olarak değişmesine neden olurlar. Yeniliklerin, iktisadi değişme ve gelişmenin sürekli olduğu bir araştırma alanında *a posteriori* yöntemleri kullanmamak düşünülemez. Buna rağmen, *a priori* aksiyomatik yöntemin ve bu yöntemle oluşturulan mantıksal-matematiksel yapıların, iktisadi gerçeği anlamının ilk adımı olduğunu kabul etmek gerekir.

Dinamik bir iktisadi değişme ve gelişme sürecini anlamak üzere üretilecek bilgiler çoğu zaman *a posteriori* istatistiksel, ekonometrik ve tarihsel yöntemler kullanılarak üretilen bilgiler olmuştur. Sermaye birikimi ve yenilikler tarihsel zaman içinde ortaya çıktığı için, sermaye birikimi ve yeniliklerin yol açtığı iktisadi değişme ve gelişmeyi anlamak üzere, geçmişe ait tarihsel ve istatistiksel verilerin iktisadi analize yardımcı veriler olması doğaldır. Tarihsel zamanda çok gerilere gidildiğinde iktisadi verilerin bazen çok yetersiz kaldığı görülür. Ancak yakın geçmişe ait nicel iktisadi verileri, zaman serileri veya zaman kesiti istatistikleri olarak bulmak imkanı vardır. Geçmişe ait bu istatistiksel verileri kullanarak iktisadi değişme ve gelişme hakkında tümevarımcı analizler yapmak mümkündür. Bu analizler iktisadi faaliyetin içinde yürütüldüğü kültürel ve kurumsal yapının değişmesini araştıran tarihsel analizler olabileceği gibi, istatistiksel ve ekonometrik yöntemlerle yapılan tümevarımcı çıkarsamalara dayalı analizler de olabilir. İktisadi hayata ilişkin istatistiksel veriler iktisadi faaliyetin somut, tarihsel ve özel niceliklerini temsil

ederler. Bu verileri kullanarak yapılan genellemeler *a posteriori* tümevarımcı istatistiksel, ekonometrik ve tarihsel çıkarımlara dayalıdır. Bu nedenle *a priori* aksiyomatik mantık kullanımı ile soyut mantıksal yapılar kurulmasında matematiksel yöntemlerin oynadığı rolü, somut geçmişe ilişkin belirli bir deseni yakalamak açısından *a posteriori* tümevarımcı istatistiksel, ekonometrik (Shionoya, 1997: 46) ve tarihsel yöntemlerin oynadığı söylenebilir.

Bazı doğal bilim alanlarında *a priori* aksiyomatik mantık kullanarak üretilen teorilerin deneyler yolu ile sınanması genel olarak mümkün iken, toplumsal bilimlerde ve özellikle iktisatta deney yapma imkanı genel olarak yoktur. Buna rağmen toplumsal ve iktisadi hayatın geçmişine ait veriler ancak bir defa yapılmış özel bir deneyin sonuçları gibi kabul edilebilirler. Bu nedenle geçmişe ait istatistik verileri doğal bilimlerin laboratuvarlarda yaptığı kontrollü deneyleri ikame eden veriler olarak görmek mümkündür. İstatistik veriler genel olarak tekil bireylere ait veriler olmayıp gözlemlere dayalı toplulaştırılmış verilerdir. Toplulaştırılmış verileri kullanan istatistik yöntemlerin en çarpıcı yönü bireye ilişkin rasgele davranışlar ve düzensizliklerden hareketle kütleye ait düzenliliklere ulaşan sonuçlar elde edilmesine imkan verebiliyor olmasıdır (J.N. Keynes, 1917: 338-39; Morgan, 1990: 9-10).

İstatistiksel yöntemler öncelikle ortalama, standart sapma, korelasyon katsayısı, indeks sayıları ile mevsimsel ve devresel düzenlilikler gösteren eğilimler bulma teknikleri olarak ortaya çıkmışlardır. Bu teknikler kütleye ait düzenlilikler bulma konusunda atılan ilk adımlardır. İstatistik veriler iktisadi düzenlilikler bulmak açısından bize yardımcı olmuştur (Morgan, 1990: 3). Bireyler tek tek tahmin edilemez biçimde davranırlar bile, toplulaştırılmış istatistik veriler şansa bağlı rasgele davranışlardan istatistiksel bir düzen oluşturmamıza imkan sağlar. Veri kütlelerinde meydana çıkan istatistiksel düzenlilik, bizi bireylerin bir yandan sabit bir nedene öte yandan, hatalar yarasına tabi, bir çok küçük değişken veya bireysel nedene bağlı olabilecekleri düşüncesine götürür. Gözlemler sonucu elde edilen örnek verilerini kullanan istatistiksel yöntemler daha sonraları tümevarımcı istatistiksel çıkarımlar yoluyla genellemeler yapmaya imkan verecek biçimde geliştirilmişlerdir. Bu tür istatistiksel çıkarımlara dayanarak elde edilen genellemeler giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. İstatistik çıkarımlara dayanan genellemeler bizi, genellemeler yapmamıza imkan sağlayan düzenliliklere yol açan sabit bir neden olabileceği düşüncesine bile yöneltmiştir. Ancak istatistiksel çıkarımlar bu tür sabit bir nedeni bulma imkanı sağlamazlar (Morgan, 1990: 8).

İstatistiksel yöntemler tek tek olaylardan genelleme yapmamıza imkan sağlayan tümevarım yöntemleri arasında önemli bir yere sahiptirler. Gözlemlere dayalı veri örneklerini kullanarak kütleye ait düzenlilikler bulmamıza, kütleye ait tekrarlanan bir deseni veya sabit bir ilişkiyi yakalamamıza ve böylece

gözlemlerden genellemeler yapmamıza yardımcı olan istatistiksel yöntemler, ekonometrik yöntemlerin geliştirilmesinde de temel olma görevi yapmışlardır.

İktisadi teorileri iktisadi verilerle sınamak istediğimizde, genel olarak teorik kavram ve değişkenlere ilişkin iktisadi veriler bulmak pek kolay değildir. Ekonometrisyenler, laboratuvar deneylerinde olduğu gibi, teorilere uyan iktisadi verileri tecrit ve kontrol edemedikleri için iktisat teorilerini iktisadi verilere uygun bir biçimde yeniden oluşturma yolunu benimsemişlerdir. T.Haavelmo iktisadi veriler teorilere uygun değil ise, teorileri iktisadi verilere uygun duruma getirmeye çalışmak gerekir düşüncesi ile ekonometrinin kurulmasında önemli bir yer almıştır (Morgan, 1990: 250). Bu nedenle ekonometri ve ekonometrik yöntemler iktisat teorisi ile iktisadi veriler arasındaki açığı kapatmak arzusundan doğmuştur (Duo, 1997: 1). Bu anlamda muhafazakar ekonometrik yaklaşım ekonometrik model kurmayı, başlangıçta iktisadi verilere uygun teorileri tahmin etme ve iktisadi teorileri sınama yöntemi olarak kabul etmiştir. Bu kabule göre teori ile iktisadi veriler arasında karşılıklı bir etkileşime ya çok az yer verilmiş veya hiç yer verilmemiştir. Buna karşılık C.A.Sims ile başlayan ve teoriye önem vermeyen ateorik zaman-serisi analizini, teoriye çok az yer veren veya hiç yer vermeyen ve temel olarak iktisadi verilere dayalı bir ekonometrik yöntem olarak görmek mümkündür. Ekonometrik model kurmada radikal yaklaşım denen LSE yaklaşımı ise genel bir model kurduktan sonra modelin, teori ve iktisadi veri sınırlamaları dolayısı ile daha basit ve özel bir duruma getirilmesini tercih eden bir yaklaşımdır (Gerrard, 2002: 119-125). Ekonometrik yöntemlerin bir yandan iktisat teorilerinin sınanmasına, öte yandan iktisadi verilere dayalı genellemeler yapılmasına imkan sağlayan analiz yöntemler olduğunu söyleyebiliriz.

Açık, evrilen ve karmaşık bir sosyoekonomik sistemin (Hodgson 2001: 280) işleyişini anlamak için genel teoriler ve birleştirici (unifying) genel ilkeler bulmak bilimsel faaliyetin temelini oluşturur. Ancak toplumsal bilimlerin ve bir toplumsal bilim olan iktisatın yapacağı çözümlerinde tarihsel özgüllükleri de ihmal etmemesi gerekir. Zira iktisadi süreç toplumsal ve tarihsel süreçten soyutlanmış bir süreç değildir (Georgescu-Roegen, 1967: 101-106). İktisatın konusu oluşturan iktisadi süreç, temel olarak, tarihsel zaman içinde biricik ve eşsiz bir süreç olduğu, iktisadi olaylara ilişkin tarihsel özgüllükler ‘kurumsal’ yapıyla yakından ilişkili olduğu ve iktisadi analizde yapılan hatalar tarihsel deneyim yoksunluğuna bağlı olduğu için iktisadi tarihin (Schumpeter, 1954: 12-13) ve tarihsel özgüllüklerin iktisadi analizde göz ardı edilmemesi gerekir.

İktisadi hayatın geçmişine ait her türlü veri ve özellikle istatistiksel veriler iktisadi faaliyetin sadece genel, soyut ve nicel büyüklüklerini değil aynı zamanda ve öncelikle tarihsel ve özgül nitelikleri ile niceliklerini temsil ederler. Tarihsel ve özgül nitelikler ile niceliklerden hareketle tümevarımcı tarihsel

genellemeler yapılabilir veya en azından tarihsel desenler bulunabilir (Shionaya, 1997: 46). İktisadi analiz, özellikle teknolojik gelişmeyi ve teknolojik gelişmenin yol açtığı uzun dönem değişimleri çözümlerken, tarihsel desenleri ortaya koyan tarihsel yöntemlere de gereksinim duyacaktır.

SONUÇ

İktisadi faaliyet alanını teorik bir bilim alanı durumuna getirebilmek için iktisatı mübadele ilişkileri ve etkin kaynak tahsisi sorunu ile sınırlandırmak kaçınılmaz gibi görünür. Mübadele ilişkileri ile sınırlandırılan iktisat durgun ve değişmeye kapalı bir araştırma alanı olarak oluşturulmuş olur. Durgun ve değişmeye kapalı olan böyle bir iktisadi ortamda, yaratıcı davranışlar içinde olan somut bir insan yerine, iktisadi ve rasyonel davranan insan varsayımları ile soyut bir insan tipi ortaya çıkar. Durgun ve değişmeye kapalı olan, *a priori* aksiyomatik mantık ve matematiksel teknikler kullanıp mantıksal matematiksel çıkarsamalar yapmaya uygun bir iktisat alanı ile iktisadi ve rasyonel davranan insan tipi oluşturulunca “iktisat” saf teoriler üretmeye imkan sağlayan teorik bir bilim durumuna gelmiş olur. Determinist, nedensel açıklamalara imkan veren ve mekanik bir ‘teorik iktisat’ bilimi oluşturmak için, *a priori* aksiyomatik yöntemler kullanımı iktisatçının aklına gelen ilk seçenek, atılması gereken bir ilk adım olarak kabul edilebilir.

İktisadi faaliyeti mübadele ilişkileri ile sınırlandırmaz ve sermaye birikimi ile teknolojik gelişmeyi ve böylece yaratıcı insan davranışlarını da irdeleyen daha geniş bir biçimde tanımlarsak, her türlü yeniliklere açık bir iktisadi araştırma alanı ortaya çıkar. Böylece iktisat, olağan dışı enerji ve yeteneğe sahip olan girişimciler tarafından yaratılan yeni bileşimlere (combinations) açık, ekonominin içinden kaynaklanan özgün ve yeni oluşumların veya yeniliklerin doğmasına imkan veren ve dinamik değişme sürecini dışlamayan bir araştırma alanı olarak tanımlanmış olur. Önceden hiç gözlenmemiş yeniliklere açık olan bir araştırma alanında, determinist ve nedensel açıklamalara imkan veren ‘saf teoriler’ üretilmesi anlamlı bir faaliyet olmaktan çıkabilir. Bu durumda, mutlak durgunluk yerine görece durgunluğu ön plana alan kısmi teorik yaklaşımlara gerek duyulacaktır.

Sermaye birikiminin teknolojik gelişmeye yol açmadan sürmesi genel olarak mümkün değildir. Ancak teknolojik gelişmenin sermaye birikimine göre daha yavaş gerçekleştiği kabul edilerek teknoloji düzeyinin analizde veri alınması düşünülebilir. Teknoloji düzeyini veya daha katı bir yaklaşımla üretim tekniklerini veya üretimin teknik katsayılarını veri kabul ederek görece durgunluğa imkan veren bir ortam oluşturulabilir. Üretim teknikleri yanında, klasik iktisatçıların yaptığı gibi, fiili talep düzeyi ile reel ücret düzeyi de veri

kabul ederek, zenginliğin üretilmesi ve büyütülmesi ile değer sorununu irdeleyen bir kısmi teorik yöntem benimsenebilir.

Teknoloji düzeyi veri iken ekonomide üretilen bütün mal ve hizmetlerin denge fiyatları ile denge miktarlarının nasıl belirlendiğini incelemek yerine, A. Marshall'ın yaptığı gibi, tek bir malın denge fiyatı ile denge miktarı incelenmek isteniyorsa, yine kısmi teorik bir yöntem uygun olacaktır. Diğer şeyler aynı varsayımı ile, bütün diğer mal ve hizmet piyasalarında hiçbir değişmeye izin verilmeden, incelediğimiz malın denge fiyat ve miktarının nasıl belirlendiği araştırılabilir.

Gelir ve istihdam düzeyinin belirlenmesi sürecinde toplam talebin ve yatırım harcamalarının önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Yatırım harcamalarına bağlı olarak belirlenen sermaye birikimi süreci teknolojik gelişmeye de yol açtığı için belirsizlikler içeren çalkantılı bir süreçtir. Böyle bir süreçte, rekabetçi bir ortam bile, kar oranlarının sektörler arasında eşitlenmesi, rekabetçi bir ortamda ve uzun dönemde bile, mümkün olmaktan uzak olacaktır. Bu durumda, Keynes'in yaptığı gibi uzun döneme ilişkin parametrelerle bir kısa dönem analizinin yapılması tercih edildiğinde, uzun döneme ilişkin parametreler hakkındaki beklentilerin sürekli olarak kaymasına neden olan iktisadi değişme sürecinin irdelenmesi kısmi teorik yöntemlerin benimsenmesini gerekli kılar.

İktisadi faaliyeti yönlendirmede hakim konumda olan; üstün yetenek, enerji ve beceriye sahip girişimciler sürekli olarak yenilikler gerçekleştirmek durumundadırlar. Yeniliklerin yol açtığı iktisadi değişme ve gelişme sürecini incelemek ve anlamak için yapılan bilgi üretme çabalarının ise, çoğu zaman, *a posteriori* istatistiksel, ekonometrik ve tarihsel yöntemlere dayalı çabalar olması gerekir.

İncelemek istenen iktisadi sorunların neler olduğu ve iktisatın sınırlarının nasıl belirlendiğine bağlı olarak iktisadi analizde kullanılan yöntemlerin değişmesini doğal karşılamak gerekir. İktisatçıların kullandığı yöntemler arasında önceliği, her halde, mutlak durgunluk ortamını kabul eden 'teorik iktisat' ve kullandığı *a priori* aksiyomatik yöntemlere vermek uygun olur. Göreli durgunluk ortamını varsayarak böyle bir ortamda kısmi teorik yöntemlerle çözümlenmeler yapan yaklaşımlar iktisatçıların tercih ettiği bir başka yöntemsel yaklaşım olarak kabul edilir. İktisadi değişme ve gelişme ortamının incelenmesi benimsendiğinde, genel olarak, istatistiksel, ekonometrik ve tarihsel yöntemler tercih edilecektir.

Formel mantık ve matematik, iktisadi teorilerin açık ve özlü bir biçimde ifade edilmesine, iktisadi akıl yürütmenin kati, kesin ve titiz bir biçimde

sürdürülmesine ve iktisatın tümdengelimci bir bilim olarak gelişmesine çok önemli katkılar yapmışlardır. İktisadi değişkenlerin ölçülmesine, iktisadi argümanlar geliştirilmesine ve iktisadi düzenlilikler bulunmasına imkan sağlayan istatistiksel veriler ile istatistiksel ve ekonometrik yöntemler ise iktisatın tümevarımcı yöntemler kullanarak geliştirilmesinde aynı derecede önemli katkılar yapmışlardır (Morgan, 1990: 2-3). Tarihsel yöntemler iktisadi soyutlamalar yaparken iktisatçıya gerekli olan tarihsel sağ duyunun gelişmesine yardımcı olduğu gibi, iktisatçıya iktisadi gelişmeye ilişkin tarihsel desenler oluşturması açısından da yardımcı olur.

NOTLAR

¹ Bir yöntem olarak iktisadi sosyolojinin incelenmesini bu makalenin dışında tutmanın uygun olacağı kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Asimakopulos, A. (1989), "The Nature and Role of Equilibrium in Keynes's General Theory", *Australian Economic Papers*, 28.
- Buğra, A. (1986), "Karl Polanyi and the Boundaries of Economics", *METU Studies in Development*, 13(3&4).
- Buğra, A. (1989), *İktisatçılar ve İnsanlar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Carabelli, A. (1988), *On Keynes's Method*, New York: St. Martin's Press.
- Chick, V. (1998), "On Knowing One's Place: The Role of Formalism in Economics", *Economic Journal*, 108.
- Chick, V. & S.C. Dow (2001), "Formalism, Logic and Reality: a Keynesian Analysis", *Cambridge Journal of Economics*, 25(6).
- Davidson, P. & J.A. Kregel (1980), "Keynes's Paradigm: a Theoretical Framework for Monetary Analysis", E.J. Nell (ed.), *Growth, Profits and Property içinde*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Davis, J. B. (1999), "Common Sense: A Middle Way Between Formalism and Post-Structuralism", *Cambridge Journal of Economics*, 23(4).
- Dow, S. C. (1985), *Macroeconomic Thought. A Methodological Approach*, Oxford: Basil Blackwell.

- Dow, S. C. (1990), "Beyond Dualism", *Cambridge Journal of Economics*, 14(2).
- Dow, S. C. (2001), "Modernism and Postmodernism", S. Cullenberg et.al.(eds.), *Postmodernism, Economics and Knowledge*, London: Routledge.
- Dow, S. C. (2003), "Understanding the Relationship Between Mathematics and Economics", *Journal of Post Keynesian Economics*, 25(4).
- Duo, Q. (1997), *The Formation of Econometrics*, Oxford: Clarendon Press.
- Eatwell, J. (1977), "The Irrelevance of Returns to Scale in Sraffa's Analysis", *Journal of Economic Literature*, 15(1).
- Eatwell, J. (1983), "Theories of Value, Output and Employment", J. Eatwell & M. Milgate (eds.), *Keynes's Economics and the Theory of Value and Distribution* içinde, New York: Oxford University Press.
- Eatwell, J. & M. Milgate (1983), "Introduction", J. Eatwell&M. Milgate (eds.) *Keynes's Economics and the Theory of Value and Distribution* içinde, New York: Oxford University Press.
- Fitzgibbons, A. (2000), *The Nature of Macroeconomics*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Georgescu-Roegen, N. (1967), *Analytical Economics*, Cambridge: Massachusetts, Harvard University Press.
- Gerrard, A. (1992), "Human Logic in Keynes's Thought: Escape From the Cartesian Vice", P. Arestis&V. Chick (eds.), *Recent Developments in Post-Keynesian Economics* içinde, Aldershot: Edward Elgar.
- Gerrard, A. (2002), "The Role of Econometrics in a Radical Methodology", S.C. Dow& J. Hillard (eds.), *Post Keynesian Econometrics, Microeconomics and the Teory of the Firm* içinde, Cheltenham: Edward Elgar.
- Gram, H. (2003), "Openness versus Closedness in Classical and Neoclassical Economics", *Review of Political Economy*, 15(3).
- Hausman, D. M. (1981), *Capital, Profits and Prices*, New York: Columbia University Press.
- Hodgson, G. M. (2001), *How Economics Forgot History*, London: Routledge.
- Keynes J. M. (1936), *The General Theory of Employment Interest and Money*, London: Macmillan 1961.

- Keynes, J. M. (1973), *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, D. Moggridge (ed.), Vol XIV, London: Macmillan.
- Keynes, J. N. (1917), *The Scope and Method of Political Economy*, (4th ed.), New York: Augustus M. Kelley 1963.
- Klappholz, K. & J. Agassi (1959), "Methodological Prescriptions in Economics", *Economica*, XXVI.
- Kornai, J. (1971), *Anti-equilibrium*, Amsterdam: North-Holland.
- Kregel, J. A. (1976), "Economic Methodology in the Face of Uncertainty: The Modelling Method of Keynes and Post-Keynesians", *Economic Journal*, 86.
- Loasby, B. (1983) "Knowledge, Learning and Enterprise", J. Wiseman (ed.), *Beyond Positive Economics içinde*, London: Macmillan.
- Marshall, A. (1969), *Principles of Economics*, (8th student ed.), London: Macmillan.
- Marshall, A. (1898), "Mechanical and Biological Analogies in Economics", A. C. Pigou (ed.) *Memorials of Alfred Marshall içinde*. New York: Augustus M. Kelley, 1966.
- Marshall, A. (1902), "Letter" to F.Y. Edgeworth. A C. Pigou (ed.) *Memorials of Alfred Marshall içinde*, New York: Augustus M. Kelley, 1966.
- Milgate, M. (1982), *Capital and Employment*, London: Academic Press.
- Morgan, M. S. (1990), *The History of Econometric Ideas*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Özel, H. (2001), "İktisadi Analiz Tarihine Nasıl Yaklaşmak Gerekir?", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2).
- Özel, H. (2002), "Bir 'Zenginlik' Teorisi Olarak Klasik İktisadi Analizin Yöntemi", *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(4).
- Roncaglia, A. (1978), *Sraffa and the Theory of Prices*, New York: John Wiley.
- Robbins, L. (1935), *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, (2nd ed.), London: Macmillan.
- Schumpeter, J. A. (1954), *History of Economic Analysis*, New York: Oxford University Press.

- Shionoya, Y. (1997), *Schumpeter and the Idea of Social Science*, Cambridge: University Press.
- Tanyeri, İ. (1984), *Fiyat Teorisi Ölçek Ekonomileri ve Teknolojik Gelişme*, Ankara: H.Ü. İİBF Yayınları.
- Tanyeri, İ. (1985), "Marshall'da 'İkame' Kavramı", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1-2).
- Tanyeri, İ. (1998), "Keynes'in İstihdam ve Ücret Analizi", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1-2).
- Tanyeri, İ. (2000), "Adam Smith'in Rekabet Analizi Üzerine", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1).
- Wiles, P. (1983), "Ideology, Methodology and Neoclassical Economics", A.S. Eichner (ed.), *Why Economics Is Not Yet a Science* içinde, London: Macmillan.